

CHAPTER «LAW SCIENCES»

THEORETICAL, LEGAL AND PRACTICAL ASPECTS OF APPEALING AND REVIEWING COURT DECISIONS OF THE COURTS OF APPEAL IN CASES OF VIOLATION OF CUSTOMS REGULATIONS

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОСКАРЖЕННЯ І ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ СУДІВ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Nikita Kolesnychenko¹
Larysa Shevchuk²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-364-4-17>

Abstract. Theoretical, legal and practical aspects of appealing and reviewing court decisions of the courts of appeal in cases of violation of customs regulations. *The purpose* of the research is to conduct a theoretical and legal analysis of appealing and reviewing court decisions of the courts of appeal in cases of violation of customs regulations and to process materials of the relevant case law with a view to formulating substantiated conclusions and proposals for improving national regulatory framework in this domain. *The methodology* of the research is based on national normative legal acts, case law materials and theoretical studies of scholars in the field of customs law. In the process of developing the research topic, both general scientific research methods (dialectical, systemic structural, induction and deduction, analysis and synthesis, comparison, abstraction) and specific research methods (content analysis, historical legal, logical legal) were employed. *The results of the research* show that the Supreme Court (of Ukraine) (SC) consistently

¹ Second-year master's student at the Faculty of Law,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine

² Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor of the Department of Civil Law Disciplines,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine

refuses petitioners to open cassation proceedings, which is usually explained by the so-called "cassation filters". However, individuals held liable for violation of customs regulations (VCR), after consideration of their appeal, have several methods to appeal and review court decisions. These methods are enshrined in domestic legislation and can be used for these purposes. Four main methods for appealing and reviewing court decisions of the courts of appeal in cases of violation of customs regulations (VCR-cases) are identified. It is argued that the impossibility of appealing against court decisions of the court of appeal following the appellate review of VCR-cases contradicts the fundamental principle of justice and these cases can and should be subject to cassation appeal, including consideration of decisions by the European Court of Human Rights (ECHR). The criteria for distinguishing between criminal and administrative responsibility in the ECHR case law are examined. It is stated that under the current conditions, it seems unlikely that the SC will open proceedings in VCR-cases, at least until the relevant amendments are made to the Code of Administrative Procedure of Ukraine (CAPU), the Customs Code of Ukraine (CCU) and the the Code of Administrative Offenses of Ukraine (CAOU). At the same time, it can be predicted that the more frequently the above arguments are used in cassation appeals, the more likely it is that judges will take them into account and the current case law of the SC will gradually change. *Practical implications.* The results of the research, conclusions and proposals formulated therein can be used: in research activities (for further study of the issues of appealing and reviewing court decisions of the courts of appeal in cases of violation of customs regulations); in law enforcement activities – to ensure uniformity of understanding and correct application of national legislation and case law (including the ECHR case law); as well as in the educational process – in teaching and studying the educational components of "Customs Law", "Administrative Proceedings", "Legal Regulation of Combating Smuggling and Violations of Customs Regulations". *Value/originality.* This work is a comprehensive study of the theoretical and legal, as well as practical aspects of appealing and reviewing court decisions of the courts of appeal in cases of violation of customs regulations. The conducted research made it possible to formulate theoretical conclusions and basic practical provisions regarding appeal and review of court decisions of the courts of appeal in cases of violation of customs regulations, and to identify ways for further improvement of the national legal regulation in this area.

1. Вступ

Актуальність теми дослідження. Конституцією України у ч. 1 ст. 55 закріплене гарантоване кожній людині право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб, яке в силу положень ст. 64 Основного Закону нашої держави не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану [7]. Судовий захист прав і свобод людини та громадянина забезпечується, крім іншого, визначеним у п. 8 ч. 2 ст. 129 цього ж акту правом на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення як однією із основних засад судочинства [7].

Разом з тим, сучасне національне нормативно-правове регулювання питань оскарження і перегляду судових рішень судів апеляційної інстанції у справах про порушення митних правил, як і відповідна вітчизняна судова практика й підходи Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з означених питань засвідчують наявність окремих дискусійних питань в цій сфері, що визначає потребу в їх ґрунтовному дослідженні.

Актуалізується проблематика дослідження й у зв'язку з визнанням Рішенням Конституційного Суду України (далі – КСУ) № 4-р(П)/2022 від 15.06.2022 санкції (штраф у розмірі 300 % несплаченої суми митних платежів) ст. 485 Митного кодексу України (далі – МКУ) неконституційною, що пожвавило дискусії стосовно відповідності Конституції України інших положень МКУ, адже не зважаючи на часом неспівмірно значний розмір передбачених за порушення митних правил (далі – ПМП) штрафів, рішення апеляційної інстанції у цій категорії справ видається неможливим оскаржити до Верховного Суду (далі – ВС).

Теоретичним підґрунтям роботи стали праці таких науковців, як С. О. Баранов, І. Г. Бережнюк, В. М. Бойко, А. Д. Войцешук, В. М. Голомовзий, А. О. Гребенюк, Є. В. Додін, С. А. Дуженко, А. А. Дусик, О. Т. Зима, О. М. Козирін, Т. О. Коломоєць, Б. А. Кормич, Д. В. Приймаченко, В. В. Прокопенко, С. А. Стороженко, В. В. Хомулянський, В. В. Ченцов та інших.

Нормативно-правову та емпіричну основу дослідження становлять національні нормативно-правові акти, а також матеріали судової практики (як вітчизняних судів, так і Європейського суду з прав людини).

Метою дослідження є проведення теоретико-правового аналізу оскарження і перегляду судових рішень судів апеляційної інстанції у справах про порушення митних правил та опрацювання матеріалів відповідної судової практики з метою формулювання обґрунтованих висновків і пропозицій щодо вдосконалення національного нормативного регулювання у цій сфері. Відповідно до поставленої мети, у дослідженні вирішувалися такі основні **завдання**: 1) висвітлити юридичну природу порушень митних правил для цілей касаційного оскарження судових рішень з позицій вітчизняного законодавства та з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; 2) проаналізувати особливості національного правового регулювання й судову практику з питань касаційного оскарження рішень у справах про порушення митних правил; 3) дослідити практику ЄСПЛ стосовно касаційного оскарження судових рішень; 4) проаналізувати шляхи вдосконалення вітчизняного правового регулювання перегляду рішень апеляційної інстанції у справах про порушення митних правил й можливості та юридичні наслідки подання конституційної скарги, перегляду судового рішення у справі про порушення митних правил за виключними і нововиявленими обставинами.

Методологія дослідження. Робота ґрунтується на національних нормативно-правових актах, матеріалах судової практики і теоретичних дослідженнях вчених у галузі митного права. В процесі розробки проблематики роботи використано як загальнонаукові (діалектичний, системно-структурний, індукція та дедукція, аналіз і синтез, порівняння, абстрагування), так і спеціальні (метод контент-аналізу, історико-правовий, логіко-правовий) методи дослідження.

Структура дослідження. Відповідно до визначеної мети і поставлених завдань дослідження складається зі вступу, шести змістовних розділів, висновків та списку літератури.

2. Юридична природа порушень митних правил для цілей касаційного оскарження судових рішень

Відповідно до ч. 1 ст. 458 МКУ, «порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства Укра-

їни порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом чи іншими законами України, і за які цим Кодексом передбачена адміністративна відповідальність» [9]. Ч. 2 цієї ж статті МКУ встановлено, що «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність» [9].

В силу положень ч. 3 ст. 272 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), «судові рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ, визначених статтями 273-277, 282-286 цього Кодексу, набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені» [5]. Одночасно особливості провадження у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності регулюються саме ст. 286 КАСУ [5].

Таким чином, саме наведені вище норми є цілком аргументованою підставою для відмови з боку Верховного Суду у відкритті провадження у справах про ПМП. Тобто логічний ланцюжок ВС виглядає так: ПМП – адміністративне правопорушення, а судові рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ про адміністративні правопорушення набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені.

Разом з тим, на нашу думку, подібний підхід навряд чи можна однозначно виправдати та з ним погодитися з наступних міркувань. Слід констатувати, що неможливість оскарження подібних рішень суперечить фундаментальному принципу справедливості й вони можуть та повинні підлягати касаційному оскарженню зважаючи, зокрема, на їх виключну значущість, а також на практику ЄСПЛ.

Варто звернути увагу на те, що в своєму Рішенні від 21.07.2021 № 5-р(П)/2021 КСУ вказав, що у практиці ЄСПЛ критеріями, чи має застосовуватися кримінальний аспект статті 6 Конвенції, є: 1) юридична кваліфікація діяння в національному законодавстві; 2) природа правопорушення; 3) характер і суворість (ступінь тяжкості) покарання,

що його може бути застосовано до особи. Водночас другий та третій критерії є вирішальними для з'ясування того, чи підпадає діяння під «кримінальне правопорушення» [16]. Крім цього, для застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) в кримінальній сфері достатньо, щоб правопорушення за своїм характером вважалось «кримінальним» у розумінні Конвенції або щоб за вчинене правопорушення до особи було застосовано покарання, яке за своїм характером і ступенем суворості належало в цілому до «кримінальної» сфери [16].

Одночасно КСУ акцентував увагу на тому, що ЄСПЛ, розглядаючи справи проти України, визнавав визначені в національному законодавстві адміністративні правопорушення кримінальними як на підставі природи (характеру) правопорушення, так і характеру й суворості (ступеня тяжкості) адміністративного стягнення. Останнє насамперед стосується значних за розміром штрафів та адміністративного арешту [16].

Наведене свідчить, що накладення певних адміністративних стягнень за скоєння адміністративних правопорушень, зокрема значних за розміром штрафів, адміністративного арешту, має не лише превентивну мету, а й каральну, яка є характерною для кримінального покарання. КСУ констатував, що в законодавстві про адміністративні правопорушення велика їх кількість «за своєю природою або характером і ступенем суворості стягнення належать до кримінальних правопорушень» [16].

В цьому контексті варто процитувати рішення ЄСПЛ по справі «Гурепка проти України» (Заява № 61406/00): «Суд повторює, що стаття 13 Конвенції... як така не гарантує право на оскарження або право на перегляд другою інстанцією... Тим не менше, якщо оспорюване провадження характеризується як «кримінальне» в цілях Конвенції ..., скарга заявника може бути розглянута за статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції... яка передбачає наступне: «Кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку. Здійснення цього права, включаючи підстави, на яких воно може бути здійснене, регулюється законом. Із цього права можуть робитися винятки для незначних правопорушень, як це передбачено законом, або в разі коли відповідну особу судив у першій

інстанції найвищий суд, або коли її було визнано винною і засуджено після оскарження виправдального вироку» [19].

На окрему увагу заслуговує і справа «Лучанінова проти України» (Заява № 16347/02), де заявницю було визнано винною у вчиненні дрібної крадіжки (ч. 1 ст. 51 КУпАП), за що передбачалось стягнення у вигляді штрафу або виправних робіт. ЄСПЛ постановив: «З огляду на загальний характер законодавчого положення, яке порушила заявниця, а також профілактичну та каральну мету стягнень, передбачених цим положенням, Суд вважає, що провадження, про яке йдеться, є кримінальним для цілей застосування Конвенції» [20].

Крім цього, порушень митних правил напряму стосується справа «Saqueti Iglesias v. Spain» (Заява № 50514/13), де заявника оштрафували на 153 800 євро – всю суму конфіскованого майна, яке він перевозив у багажу [29].

У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що правопорушення, про яке йдеться, слід вважати кримінальним, адже: 1) хоча формально правопорушення згідно із відповідним законом кваліфікувалось, як адміністративне, однак «це лише відправна точка для аналізу Суду, який також повинен враховувати характер правопорушення, а також вид і суворість покарання, яке може бути призначене»; 2) «хоча митні правопорушення стосуються інтересу урядів держав у контролі за міжнародними платіжними засобами... кримінальна частина статті 6 Конвенції може бути застосована до таких правопорушень». В аналізованій справі накладення штрафу «не було спрямоване на запобігання потенційній втраті коштів державою..., але обов'язково слугувало меті стримування та покарання у відповідь на порушення заявником встановленого законом обов'язку подати декларацію... Цей аспект сам по собі може бути достатнім для надання правопорушенню кримінального характеру...»; 3) оскільки штраф було накладено у розмірі 153 800 євро – майже вся сума, виявлена під час митного обшуку, – Суд дійшов висновку, що суворість покарання, яке могло бути застосоване, була такою, що надала провадженню у цій справі кримінального характеру, необхідного для застосування статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції [29].

Враховуючи викладене, у численних справах про ПМП винних фактично притягують до кримінальної відповідальності, адже, наприклад, у справі № 712/3869/22 до позивача застосовано санкцію у роз-

мірі 887 тис. грн, що є еквівалентом близько 55 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ). При цьому відповідно до ч. 6 ст. 12 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) штраф понад 25 тис. НМДГ передбачено за особливо тяжкий злочин, а розмір штрафу, за загальним правилом, визначається судом в межах до 50 тис. НМДГ (ч. 2 ст. 53 ККУ) [8].

Доцільно звернути увагу й на мету адміністративного стягнення та кримінального покарання, визначені відповідними кодексами. Так, згідно зі ст. 23 КУпАП адміністративне стягнення застосовується з метою виховання особи, а відповідно до ст. 50 ККУ покарання є заходом примусу і має на меті покарання та виправлення, а також запобігання вчиненню нових правопорушень [6; 8].

Звісно, ст. 286 КАС України формально поширюється на справи про притягнення до адміністративної відповідальності й формально ПМП передбачає адміністративну відповідальність. Проте поширення дії статей 272 та 286 КАС України на справи про ПМП можна трактувати як позитивістський, нормативний підхід, адже право не отожднюється із законом. Фактично, а не формально, – адміністративна відповідальність, до якої притягуються особи у справах про ПМП, є кримінальною як за своєю природою, так і за суворістю стягнення, а тому таке стягнення не відповідає фундаментальному принципу й ідеології справедливості.

У зв'язку з цим варто звернути увагу і на Рішення КСУ від 02.11.2004 № 15-рп/2004, зокрема п. 4.1: «Верховенство права вимагає від держави його втілення... зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості... Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством... Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості... Таке розуміння права не дає підстав для його отожднення із законом, який іноді може бути й несправедливим... Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права... Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину» [15].

Таким чином, можна стверджувати, що ПМП – формально є адміністративним правопорушенням, однак у випадку, коли фактично відповідальність, до якої притягується особа, насправді є кримінальною – норма про неможливість оскарження судового рішення суду апеляційної інстанції у справах про ПМП не повинна застосовуватися, оскільки, власне, про адміністративне правопорушення вже не йдеться.

3. Національне правове регулювання й судова практика з питань касаційного оскарження рішень у справах про порушення митних правил

Аналіз практики ВС засвідчує, що судові рішення у справах про ПМП не підлягають оскарженню в касаційному порядку. Відповідно, ВС стабільно відмовляє касаторам у відкритті провадження [21], що зазвичай пояснюється так званими «касаційними фільтрами».

Так, наприклад, у справі № 712/3869/22 позивач просив визнати протиправною та скасувати постанову, якою його притягнуто до відповідальності за ч. 1 ст. 485 МКУ і накладено штраф у розмірі 887 183,16 грн.

Рішення суду апеляційної інстанції було прийняте на користь митниці. При цьому стрижень справи полягав у питанні: «До якого моменту можливе відкликання митної декларації (МД)?» При вирішенні справи Шостий апеляційний адміністративний суд (надалі – Шостий ААС) не врахував позиції ВС по справі № 524/9488/15-а (цю справу ВС розглянув, оскільки вона перейшла до нього від Вищого адміністративного суду внаслідок реформи): «заборона на внесення змін та відкликання... діє з моменту складання протоколу про ПМП...» [10]. Натомість суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що заяви про відкликання МД «були подані після виявлення митницею ПМП», хоча сам же встановив, що протокол складено наступного дня після надіслання позивачем заяв про відкликання МД [10].

Однак скаргу на таке рішення, яке мало б бути переглянute, ВС навіть не розглядав. Так, відповідно до ухвали від 10.11.2022 ВС відмовив позивачу у відкритті касаційного провадження з посиланням на ч. 3 ст. 272 КАСУ: «Предметом позову... є вимога про скасування Постанови..., якою позивача притягнуто до відповідальності за порушення митних правил за ч. 1 ст. 485 МК України та накладено стяг-

нення у вигляді штрафу, розміром 887 183,16 грн, що за правилами КАС України є категорією справ з приводу суб'єкта владних повноважень про притягнення до адміністративної відповідальності. З таких підстав постановою Шостого ААС від 12 жовтня 2022 року... не підлягає касаційному оскарженню» [24].

У контексті наведеної справи вважаємо за необхідне навести деякі аргументи на користь касаційного оскарження рішень суду апеляційної інстанції у справах про ПМП. Так, дійсно, згідно з ч. 3 ст. 272 КАСУ судові рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ, визначених статтями 273-277, 282-286 цього Кодексу, набувають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені [5]. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 333 КАСУ, «суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, якщо касаційну скаргу подано на судові рішення, що не підлягає касаційному оскарженню» [5].

Законодавець у КАСУ чітко роз'яснює, що являють собою рішення, які «не підлягають касаційному оскарженню». Так, згідно з ч. 5 ст. 328 КАСУ «не підлягають касаційному оскарженню: 1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом; 2) судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), крім передбачених випадків» [5]. Особливу увагу звертаємо на те, що цей перелік є вичерпним. Отже, законодавець у КАСУ застосовує дві мовні конструкції: «рішення, які не можуть бути оскаржені» та «рішення, які не підлягають оскарженню». Якщо словосполучення «підлягати оскарженню» досить часто використовується в КАСУ, то конструкція «не можуть бути оскаржені» зустрічається лише двічі: у згаданій ст. 272 КАСУ і у ст. 267 КАСУ.

У загальноприйнятому значенні слово «підлягати» означає «бути залежним від чийсь-небудь волі, від чогось; підкорятися» [2], а тому можна припустити, що у випадку застосування словосполучення «не підлягає оскарженню» мається на увазі, що можливість їх оскарження не залежить від волі суду. Останній в такому випадку повинен

лише підкоритися вимогам процесуального закону і діяти в його межах. Натомість, дієслово «може» напряму пов'язане із волею суб'єкта, а тому можна припустити, що суд у ситуації, коли рішення «не можуть бути оскаржені», спроможний діяти на свій розсуд, виходити із конкретної ситуації. Вважаємо, що розмежування двох названих мовних конструкцій проведене законодавцем не випадково. Відтак, неоднозначним та дискусійним виглядає одночасне застосування ст.ст. 272 і 333 КАСУ, адже відповідно до ст. 333 КАСУ суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, якщо касаційну скаргу подано на судові рішення, що «не підлягає касаційному оскарженню» (перелік вичерпний), а не на судові рішення, що «не може бути оскаржене до суду касаційної інстанції», зокрема на рішення у справах про ПМП.

4. Практика Європейського суду з прав людини стосовно касаційного оскарження судових рішень

Частинами 1 і 2 ст. 6 КАСУ закріплено принцип верховенства права, яким керується суд при вирішенні справи, і суть якого полягає в тому, що «людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини» [5].

В цьому контексті варто визнати, що існування т. зв. «касаційних фільтрів» є природнім і це підтверджується відповідними рішеннями ЄСПЛ. Проте ЄСПЛ у своїй практиці вказував на обставини, за сукупності яких касаційне провадження має бути відкрите. Зокрема, спосіб застосування п. 1 ст. 6 Конвенції до апеляційних та касаційних судів залежить від особливостей судового провадження, про яке йдеться. При цьому необхідно враховувати всю сукупність процесуальних дій, проведених в рамках національного правопорядку, а також роль судів касаційної інстанції в них; умови прийнятності касаційної скарги щодо питань права можуть бути суворіші, ніж для звичайної скарги (рішення у справах «Леваж Престасьон Сервіс» проти Франції», п. 45; «Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії», п. 37; «Козліца проти Хорватії», п. 32; «Шамоян проти Вірменії», п. 29) [4, с. 14].

Застосування передбаченого законодавством порогу *ratione valoris* для подання скарг до верховного суду є правомірною та обґрунтованою процесуальною вимогою, враховуючи саму суть повноважень верховного суду щодо розгляду лише справ відповідного рівня значущості (рішення у справах «Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії», п. 36; «Козліца проти Хорватії», п. 33; «Булфракт Лтд» проти Хорватії», п. 34, «Добріч проти Сербії», п. 54; «Йовановіч проти Сербії», п. 48) [4, с. 14]. Одночасно, якщо цього вимагає національне законодавство, саме національний верховний суд повинен оцінювати те, чи досягнуто передбачений законодавством поріг *ratione valoris* для подання скарги саме до цього суду [4, с. 15].

Слід звернути увагу на ухвалу ЄСПЛ щодо неприйнятності заяви № 26293/18 від 09.10.2018 у справі «Азюковська проти України» (*Azyukovska v. Ukraine*), у якій зазначено, що застосування критерію малозначності справи у справі було передбачуваним, справа була розглянута судами двох інстанцій, які мали повну юрисдикцію, заявниця не продемонструвала наявності інших виключних обставин, які за положеннями кодексу могли вимагати касаційного розгляду справи. У вказаному рішенні ЄСПЛ зазначив, що в контексті аналізу застосування критерію *ratione valoris* щодо доступу до вищих судових інстанцій він також брав до уваги наявність або відсутність питання щодо справедливості провадження, яке здійснювалось судами нижчих інстанцій [1]. Отже, можна стверджувати, що для застосування критерію *ratione valoris* необхідна демонстрація наявності виключних обставин, а також наявність несправедливого провадження. Таким чином, за прецедентною практикою ЄСПЛ, обмеження доступу до верховних судів охоплюється загальноновизнаною легітимною метою встановленого порогу *ratione valoris* для поданих на розгляд ВС скарг, який полягає в тому, щоб забезпечувати розгляд у ВС лише справ необхідного рівня значущості, з огляду на саму суть його функцій.

У рішенні по справі «Березовські проти України» (Заява № 22289/08) ЄСПЛ вказав, що п. 1 ст. 6 Конвенції гарантує кожному право на звернення з позовом щодо своїх прав або обов'язків цивільного характеру до судів чи трибуналів. Це право на доступ не є абсолютним і може підлягати обмеженням, які, однак, не можуть забороняти або скорочувати доступ особи у такий спосіб чи такою мірою, щоб сама суть цього

права була підірвана (див. «Найт-Ліман проти Швейцарії» та «Станев проти Болгарії») [18].

Крім того, у рішенні по справі «Зубац проти Хорватії» (ZUBAC v. CROATIA) (Заява № 40160/12) ЄСПЛ описав критерії того, чи досягнуто поріг *ratione valoris* для подання касаційної скарги: «...саме національний верховний суд ... повинен оцінювати те, чи досягнуто передбачений законодавством поріг *ratione valoris* для подання скарги саме до цього суду. ... верховний суд не може бути зв'язаний або обмежений помилками в оцінюванні зазначеного порогу, яких припустилися суди нижчої інстанції при визначенні того, чи надавати доступ до нього (рішення «Добріч проти Сербії», п. 54)» [3].

Слід звернути увагу на те, що ЄСПЛ наводить три критерії: 1) вимога щодо передбачуваності обмеження; 2) тягар негативних наслідків помилок, допущених під час судового розгляду; 3) критерій «надмірного формалізму». Стосовно останнього названого критерію ЄСПЛ наголошував на цінності та важливості дотримання формалізованих норм, проте вказував: «... «надмірний формалізм» може суперечити вимозі забезпечення практичного та ефективного права на доступ до суду згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції... Це зазвичай відбувається у випадку особливо вузького тлумачення процесуальної норми, що перешкоджає розгляду позову заявника по суті, із супутнім ризиком порушення його чи її права на ефективний судовий захист (див. *Běleš and Others v. the Czech Republic* та *Walchli v. France*)» [3].

Оцінювання скарги на надмірний формалізм у рішеннях національних судів зазвичай буде результатом розгляду справи в цілому (справа «Белеш та інші проти Чеської Республіки», п. 69), з урахуванням конкретних обставин такої справи (*Stagno v. Belgium* та *Fatma Nur Erten and Adnan Erten v. Turkey*).

При проведенні оцінювання ЄСПЛ часто наголошував на питаннях «юридичної визначеності» та «належного здійснення правосуддя» як на двох основних елементах для проведення розмежування між надмірним формалізмом та прийнятним застосуванням процесуальних формальностей. Зокрема, ЄСПЛ постановляв, що є порушення права на доступ до суду, коли норми не переслідують цілі юридичної визначеності та належного здійснення правосуддя, і утворюють свого роду перепону, яка перешкоджає вирішенню справи учасників судового

процесу по суті компетентним судом (див. *Kart v. Turkey*, *Efstathiou and Others v. Greece* та *Eşim v. Turkey* [3]).

ЄСПЛ послідовно спирався на вищезазначені елементи при ухваленні рішення стосовно того, чи було тлумачення процесуальної норми таким, що необґрунтовано обмежувало право заявника на доступ до суду (рішення у справах з визнаним порушенням: *Nowiński v. Poland*; *Omerović v. Croatia*; *Maširević v. Serbia*; *Cornea v. the Republic of Moldova*; *Louli Georgopoulou v. Greece*; а також ті, де обмеження на доступ до суду не є непропорційним: *Wells v. the United Kingdom* та *Dunn v. the United Kingdom* [3]).

В Україні Верховний Суд, як зазначалося, застосовує норму ст. 272 КАСУ, відповідно до якої судові рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ, визначених, зокрема, ст. 286 КАСУ, не можуть бути оскаржені. Однак відмова у перегляді постанови апеляційної інстанції виключно з підстав вимог ст. 272 КАСУ, без врахування обставин кожної конкретної справи, на нашу думку, підпадає під «надмірний формалізм».

Зважаючи на викладене, а також враховуючи положення Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», якими, крім іншого, передбачається застосування судами при розгляді справ Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права (ст. 17) [12], можна зробити наступні висновки: 1) застосування передбаченого законодавством порогу *ratione valoris* для подання скарг до верховного суду є правомірною та обґрунтованою процесуальною вимогою, враховуючи саму суть повноважень верховного суду щодо розгляду лише справ відповідного рівня значущості, а низка справ про ПМП такому рівню відповідають; 2) національний верховний суд повинен оцінювати, чи досягнуто передбачений законодавством поріг *ratione valoris* для подання скарги саме до цього суду; 3) ЄСПЛ у контексті аналізу застосування критерію *ratione valoris* щодо доступу до вищих судових інстанцій бере до уваги наявність або відсутність питання щодо справедливості провадження, яке здійснювалось судами нижчих інстанцій; 4) право на доступ до суду касаційної інстанції не є абсолютним і може підлягати обмеженням, які, однак, не можуть забороняти або скорочувати доступ особи у такий спосіб чи такою мірою, щоб сама суть цього права була підірвана; 5) серед кри-

теріїв того, чи досягнуто поріг *ratione valoris* для подання касаційної скарги міститься критерій «надмірного формалізму». Останній може суперечити вимозі забезпечення практичного та ефективного права на доступ до суду, що зазвичай відбувається у випадку особливо вузького тлумачення процесуальної норми, що перешкоджає розгляду позову заявника по суті, із супутнім ризиком порушення права на ефективний судовий захист; 6) ЄСПЛ констатує, що є порушення права на доступ до суду, коли норми не переслідують цілі юридичної визначеності та належного здійснення правосуддя й утворюють свого роду перепону, що перешкоджає вирішенню справи учасників судового процесу по суті компетентним судом.

5. Подання конституційної скарги як інструмент забезпечення права на перегляд рішень апеляційної інстанції у справах про порушення митних правил

Відповідно до ст. 1511 Конституції України, КСУ вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано [7].

Згідно зі ст. 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», формами звернення до Суду є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга [14]. Відповідно до положень цього акту конституційною скаргою є подане до КСУ «письмове клопотання щодо перевірки на конституційність закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу» (ч. 1 ст. 55) [14], а «суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права» (ч. 1 ст. 56) [14].

Вважаємо, що подання конституційної скарги у деяких випадках може допомогти в оскарженні рішень по справах про ПМП з наступних міркувань. Так, як згадувалося, 15.06.2022 КСУ прийняв Рішення

№ 4-р(П)/2022, яким визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац другий ст. 485 МКУ. У вказаному Рішенні КСУ, оцінюючи оспорюваний припис ст. 485 МКУ на предмет дотримання принципу індивідуалізації юридичної відповідальності, взяв до уваги, що «Незважаючи на таке різноманіття об'єктивної сторони складу цього адміністративного правопорушення, санкція статті 485 Кодексу має ознаки абсолютно визначеної та є безальтернативною, тобто такою, що встановлює лише один вид стягнення – штраф, який до того ж визначається у сталому розмірі відсотків. Водночас через відсутність в оспорюваному приписі статті 485 Кодексу інших видів стягнень та неможливість зміни розміру відсотків, за якими визначається штраф, унеможливується індивідуалізація юридичної відповідальності з урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, винної у вчиненні правопорушення, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність» [9; 17]. А це, з позиції КСУ, «унеможливує реалізацію принципу індивідуалізації юридичної відповідальності під час притягнення особи до адміністративної відповідальності на підставі статті 485 Кодексу та не створює належного законодавчого підґрунтя для застосування домірних заходів до порушника митних правил» [9; 17]. Враховуючи наведене, КСУ дійшов висновку, що абзац другий ст. 485 МКУ суперечить ч. 2 ст. 61 Конституції України.

Саме це рішення КСУ та його висновки, на нашу думку, відкривають шлях до подання конституційної скарги щодо перевірки на відповідність Конституції України деяких інших положень МКУ, що застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Так, «кандидатами», за умови подання аргументованої конституційної скарги, цілком можуть стати ч.ч. 2-4 ст. 469, ч.ч. 2-5 ст. 470, ст. 471, ст. 472-480, ч.ч. 2-5 ст. 481, ст.ст. 482-484 МКУ, які не передбачають інших видів стягнень та можливості зміни розміру відсотків, за якими визначається штраф, внаслідок чого, відповідно, унеможливується індивідуалізація юридичної відповідальності.

Таким чином, КСУ може визнати будь-яке із цих положень МКУ неконституційним, а Верховна Рада України вимушена буде привести нормативне регулювання, установлене неконституційною нормою,

у відповідність із Основним Законом держави та відповідним Рішенням КСУ. Крім цього, і визнання неконституційною норми МКУ, і внесення змін до МКУ парламентом, відкривають одразу два шляхи до перегляду рішення по справі про ПМП.

6. Перегляд судового рішення у справі про порушення митних правил за виключними обставинами

Відповідно до ст. 362 КАСУ, «учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами» [5].

У випадку визнання певного положення МКУ неконституційним, що змушує ВРУ вносити відповідні зміни до кодексу, створюється унікальна ситуація, коли суб'єкт має право подати одразу дві заяви, однією з яких є заява про перегляд рішення за виключними обставинами. Підставою перегляду судових рішень за п. 1 ч. 5 ст. 361 КАСУ (виключні обставини) є встановлена КСУ (не)конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, (не)застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане [5].

Слід зауважити, що перегляд судових рішень, якими відмовлено у задоволенні позову, за виключними обставинами на підставі п. 1 ч. 5 ст. 361 КАСУ можливий в усіх випадках. Дана правова позиція ВС міститься в ухвалі від 27.07.2022 по справі № 805/1312/16-а, де було констатовано, що: «Положення КАС України не містять прямої заборони перегляду рішень про відмову у задоволенні позовних вимог на підставі рішення Конституційного Суду України, яким пізніше визнані застосовані у рішенні положення закону неконституційними. ... не може вважатись невиконаним в контексті приписів пункту 1 частини 5 статті 361 КАС України рішення, що набрало законної сили, яким у задоволенні позову відмовлено, оскільки воно не передбачає примусового виконання». Таке тлумачення призводить до того, що особа, якій у задоволенні позову відмовлено (позивач) у цій справі, позбавляється права на перегляд судового рішення з підстав визнання неконституційним закону, застосованого в її справі, попри встановлення Конституційним Судом України неконституційності такого

Закону. За такого підходу фактично нівелюється інститут перегляду справи за виключними обставинами. За наведених обставин судові рішення, яким у позові відмовлено, з набранням ним законної сили, варто вважати таким, що є обов'язковим, хоч при цьому воно не потребує виконання чи примусового виконання. Тому в разі встановлення Конституційним Судом неконституційності (конституційності) Закону чи його окремого положення, застосованого судом під час прийняття рішення про відмову в задоволенні позову, відмова у перегляді такого судового рішення за виключними обставинами безпідставно звучує зміст норм пункту 1 частини 5 статті 361 КАС України та, як наслідок, зміст права сторони по справі на перегляд судового рішення з підстав неконституційності (конституційності) закону, застосованого в остаточному судовому рішенні, ухваленому в справі.

На переконання судової колегії, норму пункту 1 частини 5 статті 361 КАС України стосовно рішень, які не можуть бути переглянуті за виключними обставинами, слід тлумачити так, що словосполучення «якщо рішення суду ще не виконане» стосується неможливості перегляду за виключними обставинами тільки тих судових рішень, які підлягають виконанню (тобто резолютивна частина рішення містить зобов'язання вчинити певну дію, ухвалити рішення, сплатити гроші тощо), але на момент подання заяви про перегляд вони були виконані. При цьому варто зауважити, що виконанню підлягають лише судові рішення про задоволення позову (повне або часткове). Натомість рішення, яким у задоволенні позову відмовлено, виконанню не підлягає за жодних обставин (і не може виконуватись з об'єктивних причин). Воно не може бути «ще не виконаним», проте воно також є обов'язковим для учасників справи. Отже, до цього виду рішень не може бути застосовано обмежень щодо перегляду за виключними обставинами. З огляду на це, на думку колегії суддів, перегляд судових рішень, якими відмовлено у задоволенні позову, за виключними обставинами на підставі пункту 1 частини 5 статті 361 КАС України можливий [22].

Також в цьому контексті доцільно звернути увагу і на постанову Касаційного господарського суду ВС від 27.09.2022 по справі № 924/57/19. Вказаний правовий висновок застосовуваний з огляду на те, що ст. 320 Господарського процесуального кодексу та ст. 361 КАСУ

є майже тотожними. Зокрема, у названій постанові ВС вказав: «На обґрунтування своєї правової позиції скаржник посилається на порушення судом апеляційної інстанції норм процесуального права, наголошуючи, що: 1) рішенням КСУ від 20.10.2021 № 7-р (II)/2021 у справі № 3-181/2020 (440/20) встановлено неконституційність саме того положення закону, який було застосовано апеляційним судом при вирішенні цього спору, а зумовлений незавершенням виконавчого провадження № 60940590 від 27.12.2019 факт невиконання постанови Північно-західного апеляційного суду від 26.09.2019 свідчить про дотримання заявником вимог пункту 1 частини 3 статті 320 ГПК України; 2) висновок суду апеляційної інстанції про намагання заявника домогтися перегляду судового рішення, що набрало законної сили, з мотивів його незаконності шляхом перегляду цього рішення за виключними обставинами, що нібито свідчить про порушення принципу обов'язковості судового рішення, прямо протирічить положенням глави 3 ГПК України, якою передбачено можливість сторони процесу звернутися до суду із заявою про перегляд судового рішення за виключними обставинами за наявності конкретно визначених підстав; 3) в цьому випадку не заслуговують на увагу посилання суду апеляційної інстанції на порушення принципу правової визначеності, незворотності дії рішення в часі та порушення права особи на житло, оскільки висновки щодо подібних обставин досить детально висвітлено в рішенні КСУ від 20.10.2021 № 7-р (II)/2021 у справі № 3-181/2020 (440/20).

В основу оскаржуваної ухвали покладено висновок апеляційного суду про те, що рішення КСУ від 20.10.2021 № 7-р (II)/2021 у справі № 3-181/2020 (440/20), на яке посилається заявник на обґрунтування своїх доводів, на спірні правовідносини не може вплинути, оскільки правовідносини у справі № 924/57/19 виникли до прийняття КСУ такого рішення, яке не містить положень, що поширювали би свою дію на правовідносини, що виникли до набрання ним чинності. ... Проте колегія суддів вважає передчасним зазначений висновок суду апеляційної інстанції з огляду на таке. Застереження щодо можливості перегляду судового рішення у зв'язку з виключними обставинами у разі, якщо воно ще не виконане, ґрунтується на принципі юридичної визначеності, який вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду. Суть цього принципу полягає

у тому, що рішення суду, яке набрало законної сили, є обов'язковим, не може ставитися під сумнів та підлягає виконанню, тобто вирішення судом спірного питання визнається за істиною.

Дія принципу *res judicata* передбачає встановлення у відносинах між сторонами спору, вирішеного остаточним і обов'язковим для сторін судовим рішенням, стану правової визначеності. Вирішуючи господарський спір, суд застосовує правовий акт, а у випадку, якщо доходить висновку, що правовий акт суперечить Конституції України, не застосовує його з дотриманням порядку, встановленого частиною 6 статті 11 ГПК України, і, вирішивши таким чином спір, встановлює стан правової визначеності у відносинах між сторонами. За судовим рішенням, яке не потребує виконання, такий стан і наслідки, передбачені судовим рішенням, встановлюються одразу з набранням рішенням сили. ... Звертаючись із заявою про перегляд за виключними обставинами постанови Північно-західного апеляційного господарського суду від 26.09.2019, відповідач цілком обґрунтовано зазначив, що в цьому випадку виключною обставиною є встановлена рішенням КСУ від 20.10.2021 № 7-р (П)/2021 у справі № 3-181/2020 (440/20) неконституційність саме того положення закону..., який було застосовано апеляційним судом при вирішенні цього господарського спору, а зумовлений незавершенням на теперішній час виконавчого провадження № 60940590 факт невиконання постанови Північно-західного апеляційного суду від 26.09.2019 свідчить про дотримання заявником вимог пункту 1 частини 3 статті 320 ГПК України» [23].

Отже, постанова Шостого ААС від 12.10.2022 р. по згадуваній вище справі № 712/3869/22 підлягала перегляду за виключними обставинами, адже: 1) абз. 2 ст. 485 МКУ в редакції, яка застосовувалась у розглядуваній справі, був визнаний неконституційним Рішенням КСУ № 4-р(П)/2022 від 15.06.2022; 2) абз. 2 ст. 485 МКУ в редакції, яка застосовувалась у розглядуваній справі, втратив чинність 15.12.2022; 3) судові рішення ще не виконане: виконавче провадження станом на день подання заяви ще не завершено. Зважаючи на це, ухвалою від 23.01.2023 по справі № 712/3869/22 Шостий ААС витребував із суду першої інстанції матеріали справи, рішення в якій оскаржено в апеляційному порядку, з метою забезпечення скаргнику права на апеляційний перегляд судового рішення [26].

7. Перспективи перегляду судових рішень у справах про порушення митних правил за нововиявленими обставинами

Іншою заявою, яку можна подати особі у справах про ПМП, є заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами. Для обґрунтування такого способу перегляду судових рішень у досліджуваній категорії справ слід звернутися до наступних положень чинного законодавства. Відповідно до ч. 1 ст. 58 Конституції України «закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи» [7]. Згідно з ч. 2 ст. 8 КУпАП, «закони, які пом'якшують або скасовують відповідальність за адміністративні правопорушення, мають зворотну силу, тобто поширюються і на правопорушення, вчинені до видання цих законів» [6]. В силу ч. 3 ст. 3 МКУ «норми законів України, які пом'якшують або скасовують відповідальність особи за порушення митних правил, передбачені цим Кодексом, мають зворотню дію в часі, тобто їх норми поширюються і на правопорушення, вчинені до прийняття цих законів» [9].

Відповідно до ч. 3 ст. 361 КАСУ, «перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, не допускається, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи» [5]. Тобто останньою наведеною нормою передбачено особливу підставу для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами: прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи. Загальний же перелік підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами наведений у ч. 2 ст. 361 КАСУ.

Слід зауважити, що КАСУ не передбачає окремих строків для подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами саме з такої підстави. Проте КАСУ для всіх випадків перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами встановлює однаковий строк – 30 днів, у зв'язку з чим логічним є

висновок, що, за аналогією, у разі прийняття нормативно-правових актів, якими скасовані акти, що діяли на час розгляду справи, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи, такий же строк у 30 днів відраховується з дня набрання відповідним актом законної сили.

Крім того, така особлива підстава як «прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи» найбільше подібна до підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 361 КАСУ – «істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи» [5]. А п. 1 ч. 1 ст. 363 КАСУ встановлено, що заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано з підстави, визначеної п. 1 ч. 2 ст. 361 цього Кодексу, учасниками справи протягом 30 днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про існування таких обставин [5].

Стосовно згаданої вище справи № 712/3869/22, то слід вказати, що 16.11.2022 було прийнято Закон України № 2760-IX, яким змінено санкцію ст. 485 МКУ [13]. Абз. 2 ст. 485 МКУ, яка все ще була чинною на час розгляду справи судом апеляційної інстанції, передбачалась санкція у вигляді штрафу в розмірі 300 відсотків несплаченої суми митних платежів. Однак Законом України № 2760-IX до ст. 485 МКУ України було внесені зміни і штраф зменшено: від 50 до 150 відсотків несплаченої суми митних платежів.

Зважаючи на це, у справі № 712/3869/22 існували підстави для перегляду судового рішення за ч. 3 ст. 361 КАСУ, тому 13.02.2023 Шостим ААС відкрито провадження за заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [27].

Згідно з ч. 4 ст. 368 КАСУ, «за результатами перегляду рішення, ухвали за нововиявленими або виключними обставинами суд може: 1) відмовити в задоволенні заяви про перегляд та залишити відповідне судове рішення в силі; 2) задовольнити заяву про перегляд, скасувати відповідне судове рішення та ухвалити нове рішення чи змінити рішення; 3) скасувати судове рішення і закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду» [5].

Таким чином, у випадку, якщо КСУ певне положення МКУ визнане неконституційним, то особа, у справі якої воно було застосоване, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення такого рішення КСУ, має змогу подати заяву про перегляд рішення апеляційної інстанції за виключними обставинами. Якщо ж парламентом внесені зміни до відповідних положень МКУ, то особа протягом 30 днів з дня набрання таким законом чинності може подати заяву про перегляд рішення апеляційної інстанції за нововиявленими обставинами. Більш того, якщо рішення суду апеляційної інстанції після перегляду все одно буде ухвалене не на користь заявника, то в цьому випадку останній може звернутися до Верховного Суду.

Так, у справі № 712/3869/22 ухвалою Шостого ААС від 15.03.2023 відмовлено у задоволенні заяви про перегляд постанови за нововиявленими обставинами. При цьому суд погодився з тим, що мали місце підстави для перегляду ним рішення за нововиявленими обставинами, адже до МКУ внесені відповідні зміни [28]. Тобто, в аналізованій справі суд апеляційної інстанції погодився із наявністю підстав для застосування ч. 3 ст. 361 КАСУ, однак фактично не застосував її з мотивів того, що «переглянути стягнення може лише орган, який його застосував» [28]. У зв'язку з цим можна стверджувати, що існують підстави говорити про наявність порушенням вимог процесуального права.

Разом з тим, відповідно до ч. 2 ст. 369 КАСУ, «судове рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами може бути оскаржено в порядку, встановленому цим Кодексом для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції» [5]. Згідно з ч. 3 ст. 328 КАСУ, в касаційному порядку можуть бути оскаржені, крім іншого, ухвали суду апеляційної інстанції про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [5].

У справі № 712/3869/22 особа скористалася своїм правом на подання касаційної скарги і 05.04.2023 ВС було відкрите касаційне провадження [25]. Тобто, не дивлячись на те, що рішення апеляційних

судів по справах про ПМП неможливо оскаржити напряму – у справі № 712/3869/22 особі все ж вдалося домогтися розгляду справи в суді касаційної інстанції.

8. Висновки

Результати проведеного дослідження теоретико-правових та практичних аспектів оскарження і перегляду судових рішень судів апеляційної інстанції у справах про порушення митних правил дозволяють зробити такі висновки.

1. Аналіз практики ВС засвідчує, що судові рішення судів апеляційної інстанції у справах про ПМП не підлягають оскарженню. Відповідно, ВС стабільно відмовляє касаторам у відкритті провадження, що зазвичай пояснюється так званими «касаційними фільтрами». Проте в осіб, притягнутих до відповідальності за ПМП, після апеляційного оскарження існує кілька способів для оскарження і перегляду судових рішень, які закріплені у вітчизняному законодавстві та можуть бути використані для цих цілей.

2. Визначено чотири основні способи для оскарження і перегляду судових рішень судів апеляційної інстанції у справах про ПМП: 1) звернення до ВС; 2) подання конституційної скарги; 3) подання заяви про перегляд рішення суду за виключними обставинами; 4) подання заяви про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами.

3. У разі звернення до ВС відповідна особа має на це лише одну спробу, оскільки ВС після винесення ухвали про відмову у відкритті відмовлятиме у повторному відкритті провадження за скаргою цієї ж особи на це саме рішення (ст. 333 КАСУ).

4. Обґрунтовано, що основними аргументами для відкриття ВС провадження, залежно від конкретної ситуації, можуть бути такі: 1) некоректність одночасного застосування статей 272 КАСУ (про те, що рішення суду апеляційної інстанції за наслідками перегляду справ про адміністративні правопорушення «не можуть бути оскаржені») і 333 КАСУ, адже в силу положень останньої ВС відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо касаційну скаргу подано на судові рішення, що «не підлягає касаційному оскарженню» (перелік яких вичерпний), а не на судові рішення, що «не може бути оскаржене до суду касаційної інстанції», зокрема на рішення по

справах про ПМП; 2) за прецедентною практикою ЄСПЛ обмеження доступу до верховних судів охоплюється загальновизнаною легітимною метою встановленого законодавством порогу *ratione valoris* для скарг, що подаються на розгляд ВС. ЄСПЛ описано 3 критерії того, чи досягнуто поріг *ratione valoris* для подання касаційної скарги: а) передбачуваність обмеження; б) тягар негативних наслідків помилок, допущених під час судового розгляду; в) критерій «надмірного формалізму». ВС застосовує ст. 272 КАСУ, відповідно до якої судові рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ, визначених, зокрема, ст. 286 КАСУ не можуть бути оскаржені. Проте відмова у перегляді постанови апеляційної інстанції виключно з підстав вимог ст. 272 КАСУ, тобто без врахування обставин кожної конкретної справи, може розглядатися саме як «надмірний формалізм», оскільки має місце особливо вузьке тлумачення процесуальної норми, що перешкоджає розгляду позову заявника по суті, із супутнім ризиком порушення його права на ефективний судовий захист; 3) основним аргументом для відкриття ВС провадження, який характеризується особливою потенційною дієвістю у випадку істотного штрафу за ПМП, є те, що здебільшого у справах про ПМП відповідні особи фактично притягаються не до адміністративної, а до кримінальної відповідальності, як це впливає із результатів аналізу відповідної практики ЄСПЛ.

5. Аргументовано, що неможливість оскарження судових рішень суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ про ПМП суперечить фундаментальному принципу справедливості й вони можуть та повинні підлягати касаційному оскарженню, у тому числі й з урахуванням рішень ЄСПЛ.

6. У практиці ЄСПЛ критеріям розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності є: а) юридична кваліфікація діяння в національному законодавстві; б) природа правопорушення; в) характер і суворість (ступінь тяжкості) покарання, яке може бути застосовано до особи. Другий та третій критерії є вирішальними для з'ясування того, чи підпадає діяння під «кримінальне правопорушення». Низка ПМП трактується ЄСПЛ саме як кримінальне правопорушення, у зв'язку з чим поширення статей 272 та 286 КАСУ на справи про ПМП можна трактувати як позитивістський, нормативний підхід.

В силу положень вітчизняного законодавства ПМП визначається як адміністративне правопорушення, однак, якщо фактично відповідальність, до якої притягується особа, насправді є кримінальною (відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ), – норма про неможливість оскарження судового рішення апеляційної інстанції у справах про ПМП є незастосовуваною, оскільки про адміністративне правопорушення вже не йдеться.

7. Констатовано, що в сучасних умовах відкриття ВС провадження у справах про ПМП видається малоімовірним, принаймні, доки не будуть внесені відповідні зміни до КАСУ, МКУ та КУпАП. Одночасно можна прогнозувати, що чим частіше названі вище аргументи використовуватимуться у касаційних скаргах, тим більша ймовірність того, що судді братимуть їх до уваги і наявна нині практика ВС поступово змінюватиметься.

8. У випадку відмови у відкритті провадження касаційним судом одним із способів для перегляду судових рішень судів апеляційної інстанції у справах про ПМП є подання конституційної скарги. Претендувати на перевірку їх конституційності можуть положення ч.ч. 2-4 ст. 469, ч.ч. 2-5 ст. 470, ст. 471, ст. ст. 472-480, ч.ч. 2-5 ст. 481, ст.ст. 482-484 МКУ, які не передбачають інших, крім штрафу, видів стягнень та можливість зміни розміру відсотків, за якими визначається штраф, внаслідок чого унеможливується індивідуалізація юридичної відповідальності. Саме вказані недоліки стали підставою для визнання неконституційним абз. 2 ст. 485 МКУ.

9. У разі визнання КСУ будь-якого з названих положень МКУ неконституційним, ВРУ повинна буде привести нормативне регулювання, установлене неконституційною нормою, у відповідність із Основним Законом держави та відповідним рішенням КСУ. При цьому і визнання неконституційною норми МКУ, і внесення змін до МКУ відкривають одразу дві можливості для перегляду рішення по справі про ПМП шляхом подання заяви про перегляд рішення суду: а) за виключними обставинами; б) за нововиявленими обставинами.

10. Підставами для перегляду рішення суду апеляційної інстанції у справах про ПМП за виключними обставинами є: а) встановлена (не) конституційність акта чи його окремого положення; б) (не)застосування такого акта у справі; в) рішення в такій справі ще не виконане. Отже,

якщо КСУ певне положення МКУ було визнане неконституційним, то особа, у справі якої воно було застосоване, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення відповідного рішення має змогу подати заяву про перегляд рішення апеляційної інстанції за виключними обставинами.

11. Перегляд рішення суду апеляційної інстанції у справах про ПМП можливий шляхом подання заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами. Особлива підстава для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами передбачена ч. 3 ст. 361 КАСУ – прийняття нових нормативно-правових актів, якими скасовані акти, що діяли на час розгляду справи, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи.

12. У випадку, якщо після перегляду рішення суду апеляційної інстанції буде прийнято рішення не на користь заявника, то останній може звернутися до ВС, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 328 КАСУ у касаційному порядку можуть бути оскаржені, крім іншого, ухвали суду апеляційної інстанції про повернення; про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами. Якщо у цьому випадку ВС не стане на сторону притягнутої до відповідальності особи, остання має право звернутися до Європейського суду з прав людини.

Список літератури:

1. Application no. 26293/18. *Tayisa Denisovna AZYUKOVSKA* against Ukraine. European Court of Human Rights : веб-сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22Azyukovska%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-187765%22%5D%7D>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. VIII. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. *Case of Zubac v. Croatia* (Application no. 40160/12). European Court of Human Rights : веб-сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22ZUBAC%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-181821%22%5D%7D>
4. Дроздов О., Дроздова О. Аналітичний огляд прецедентного права Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року (на основі «Огляду прецедентного права Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року»). Council of Europe – European Court of Human Rights. 2018. 66 с. URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/oglyad-precidentnogo-prava-yespl-2018.pdf>
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
9. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
10. Постанова Верховного Суду від 12.11.2020 по справі № 524/9488/15-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92810857>
11. Постанова Шостою апеляційного адміністративного суду від 12.10.2022 по справі № 712/3869/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106715728>
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
13. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо врегулювання питання притягнення до адміністративної відповідальності за дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів : Закон України від 16.11.2022 № 2760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2760-20#Text>
14. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
15. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>
16. Рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 № 5-р(II)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text>
17. Рішення Конституційного Суду України від 15.06.2022 № 4-р(II)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-22#Text>
18. Справа «Березовські проти України» (Заява № 22289/08). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e59#Text
19. Справа «Гурепка проти України» (Заява № 61406/00). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_437#Text
20. Справа «Лучанинова проти України» (Заява № 16347/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text
21. Ухвала Верховного Суду від 30.03.2021 по справі № 440/3125/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95945803>
22. Ухвала Верховного Суду від 27.07.2022 по справі № 805/1312/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105577188>
23. Ухвала Верховного Суду від 27.09.2022 по справі № 924/57/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106506730>
24. Ухвала Верховного Суду від 10.11.2022 по справі № 712/3869/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107249714>
25. Ухвала Верховного Суду від 05.04.2023 по справі № 712/3869/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105577188>

26. Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 23.01.2023 по справі № 712/3869/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108539116>
27. Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 13.02.2023 по справі № 712/3869/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108967335>
28. Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 15.03.2023 по справі № 712/3869/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109687335>
29. Case of Saquetti Iglesias v. Spain (Application no. 50514/13). European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-203699%22%7D>;

References:

1. Application no. 26293/18. Tayisa Denisovna AZYUKOVSKA against Ukraine. European Court of Human Rights. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22Azyukovska%22%7D%22itemid%22:%5B%22001-187765%22%7D>]
2. Busel V. T. (ed.) (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250000 [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250000] Kyiv; Irpin: Perun. (in Ukrainian)
3. Case of Zubac v. Croatia (Application no. 40160/12). European Court of Human Rights. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22ZUBAC%22%7D%22itemid%22:%5B%22001-181821%22%7D>]
4. Drozdov O., Drozdova O. Analitichnyi ohliad pretsedentnoho prava Yevropeiskoho sudu z prav liudyny z 1 sichnia do 15 chervnia 2018 roku (na osnovi "Ohliadu pretsedentnoho prava Yevropeiskoho sudu z prav liudyny z 1 sichnia do 15 chervnia 2018 roku") [Analytical review of the case law of the European Court of Human Rights from January 1 to June 15, 2018 (based on the "Review of the case law of the European Court of Human Rights from January 1 to June 15, 2018")]. Available at: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/oglyad-precedentnoho-prava-yespl-2018.pdf> (in Ukrainian)
5. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747-IV [The Code of Administrative Procedure of Ukraine of July 06, 2005 No. 2747-IV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
6. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia vid 07.12.1984 № 8073-X [The Code of Ukraine on Administrative Offenses of December 07, 1984 No. 8073-X]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 [The Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III [The Criminal Code of Ukraine of April 05, 2001 No. 2341-III]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
9. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI [The Customs Code of Ukraine of March 13, 2012 No. 4495-VI]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

10. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 12.11.2020 po spravi № 524/9488/15-a [Resolution of the Supreme Court of November 12, 2020 in case No. 524/9488/15-a]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92810857>

11. Postanova Shostoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 12.10.2022 po spravi № 712/3869/22 [Resolution of the Sixth Administrative Court of Appeal of November 12, 2020 in case No. 712/3869/22]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106715728>

12. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 № 3477-IV [Law of Ukraine On the Execution of Judgments and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights of February 23, 2006 No. 3477-IV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

13. Pro vnesennia zmin do Mytnoho kodeksu Ukrainy shchodo vrehuliuвання pytannia prytiahnennia do administratyvnoi vidpovidalnosti za dii, spriamovani na nepravomirne zvilnennia vid splaty mytnykh platezhiv chy zmenshennia yikh rozmiru, a takozh inshi protypravni dii, spriamovani na ukhylennia vid splaty mytnykh platezhiv: Zakon Ukrainy vid 16.11.2022 № 2760-IX [Law of Ukraine On Amendments to the Customs Code of Ukraine to Regulate the Issue of Bringing to Administrative Liability for Actions Aimed at Unlawful Exemption from Payment of Customs Duties or Reduction of Their Amount, as well as Other Unlawful Actions Aimed at Evasion of Customs Duties of November 16, 2022 No. 2760-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2760-20#Text>

14. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.07.2017 № 2136-VIII [On the Constitutional Court of Ukraine of July 13, 2017 No. 2136-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

15. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 02.11.2004 № 15-rp/2004 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine of November 02, 2004 No. 15-rp/2004]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

16. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 21.07.2021 № 5-r(II)/2021 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine of July 21, 2021 No. 5-r(II)/2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text>

17. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 15.06.2022 № 4-r(II)/2022 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine of June 15, 2022 No. 4-r(II)/2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-22#Text>

18. Sprava "Berezovski proty Ukrainy" (Zaiava № 22289/08) [Case of Berezovski v. Ukraine (Application No. 22289/08)]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e59#Text

19. Sprava "Hurepka proty Ukrainy" (Zaiava № 61406/00) [Case of Hurepka v. Ukraine (Application no. 61406/00)]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_437#Text

20. Sprava "Luchaninova proty Ukrainy" (Zaiava № 16347/02) [Case of Lucianinova v. Ukraine (Application no. 16347/02)]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text

21. Ukhvala Verkhovnoho Sudu vid 30.03.2021 po spravi № 440/3125/19 [Ruling of the Supreme Court of March 30, 2021 in case No. 440/3125/19]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95945803>
22. Ukhvala Verkhovnoho Sudu vid 27.07.2022 po spravi № 805/1312/16-a [Ruling of the Supreme Court of July 27, 2022 in case No. 805/1312/16-a]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105577188>
23. Ukhvala Verkhovnoho Sudu vid 27.09.2022 po spravi № 924/57/19 [Ruling of the Supreme Court of September 27, 2022 in case No. 924/57/19]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106506730>
24. Ukhvala Verkhovnoho Sudu vid 10.11.2022 po spravi № 712/3869/22 [Ruling of the Supreme Court of November 10, 2022 in case No. 712/3869/22]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107249714>
25. Ukhvala Verkhovnoho Sudu vid 05.04.2023 po spravi № 712/3869/22 [Ruling of the Supreme Court of April 05, 2023 in case No. 712/3869/22]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105577188>
26. Ukhvala Shostoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 23.01.2023 po spravi № 712/3869/22 [Ruling of the Sixth Administrative Court of Appeal of January 23, 2023 in case No. 712/3869/22]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108539116>
27. Ukhvala Shostoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 13.02.2023 po spravi № 712/3869/22 [Ruling of the Sixth Administrative Court of Appeal of February 13, 2023 in case No. 712/3869/22]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108967335>
28. Ukhvala Shostoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 15.03.2023 po spravi № 712/3869/22 [Ruling of the Sixth Administrative Court of Appeal of March 15, 2023 in case No. 712/3869/22]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109687335>
29. Case of Saquetti Iglesias v. Spain (Application no. 50514/13). European Court of Human Rights. Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%7B%22001-203699%22%7D%7D>